

Mirela Hrovatin

Procesi očuvanja i popisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj

Mirela Hrovatin
Ministarstvo kulture RH
Uprava za zaštitu kulturne baštine
HR - 10 000 Zagreb, Runjaninova 2

UDK: 930.85(497.5):002.63
Pregledni rad/Subject Review
Primljen/Received: 28. 5. 2013.

Ključne riječi: nematerijalna kulturna baština, tradicija, očuvanje, popisi, UNESCO

Key words: intangible cultural heritage, tradition, safeguarding, lists, UNESCO

Praksa upisivanja tradicijskih vrednota u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske započela je početkom ovog stoljeća. Niz različitih okolnosti, među ostalim UNESCO-ovo definiranje nematerijalne kulturne baštine, osnivanje Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu i Odsjeka za nematerijalnu kulturna dobra Ministarstva kulture, pridonijele su procesu evaluacije nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj. Tako je do kraja 2013. godine upisano 137 nematerijalnih kulturnih dobara u Registar, od kojih je 14 upisano na dva UNESCO-ova popisa nematerijalne baštine svijeta. To je rezultat suradnje Ministarstva kulture sa stručnjacima, uglavnom etnologima i kulturnim antropolozima, iz različitih znanstvenih i stručnih institucija. Iako je popisivanje nematerijalne baštine pomoglo općenitom podizanju svijesti o vrijednosti tradicijske kulture i mogućnostima njenog održanja u suvremenom načinu života, javila se i zabrinutost zbog pojave negativnih utjecaja vezanih uz baštinu, kao i zabrinutost oko problema pristupa etnologa pri očuvanju tih pojava. Rad se dotiče nekih od tih problema te djelomice opisuje procese upisivanja nematerijalne baštine na razne popise.

POVIJESNI PREGLED AKTIVNOSTI

Dokumentiranje, evaluacija i očuvanje tradicijske baštine provodi se u sklopu redovne etnološko-etnografske djelatnosti od kraja 19. stoljeća. Nositelji baštine i stručnjaci nastojali su, osim istraživanja, ukazivati i na potrebu daljnjeg očuvanja tradicijskih znanja i umijeća. Najčešće su naglašavali postojanje opasnosti od nepovratnog nestajanja pojedinih tradicija. Tijekom 20. stoljeća, uz uobičajeno prenošenje tradicije izravno u obitelji i zajednici, u okviru djelovanja raznih udruženja, ponajprije kulturno-umjetničkih društava i raznih udruga, a kasnije i institucija (muzeja i u novije

vrijeme pučkih učilišta), provodile su se razne mjere očuvanja od dokumentiranja do organiziranja tečajeva i radionica u sklopu kojih se prenosilo tradicijom stečeno znanje. Djelomice je to bio rezultat utjecaja braće Radić (posebice Antuna Radića, utemeljitelja hrvatske etnologije), koji su poticali razne aktivnosti očuvanja tradicijskih vrijednosti i osnivanje društava. Zahvaljujući, u većini slučajeva, kontinuiranoj aktivnosti nositelja tradicijske baštine na području čitave Hrvatske, mnoga su se znanja, običaji i umijeća koje su generacije stoljećima prenosile s koljena na koljeno očuvali do danas. Takvo je stanje predstavljalo dobar preduvjet za valorizaciju i upisivanje tradicijske baštine na nedavno oblikovane popise „nematerijalne kulturne baštine“.

Termin „nematerijalna kulturna baština“ prvi je put službeno korišten 1982. godine u sklopu UNESCO-ovog sastanka, a uže definiran 2003. godine u Konvenciji za očuvanje nematerijalne kulturne baštine¹. Sastavljanju Konvencije prethodilo je osmišljavanje pristupa očuvanju nematerijalne baštine u sklopu UNESCO-a tijekom tri desetljeća, od 1970-ih do početka 21. stoljeća. Te aktivnosti UNESCO-a redovno su se pratile i u Hrvatskoj i utjecale su na promišljanje pravnog statusa tradicijske baštine u Hrvatskoj². Tako je *inicirano*

1 Definicije nematerijalne baštine određene su člankom 9. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999. i člankom 2. UNESCO-ove Konvencije o očuvanju nematerijalne baštine iz 2003. godine, a više o problemu i nastanku termina „nematerijalna kulturna baština“ vidi u: Nikočević, L. (2012.): *Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti*. Rasprava (više autora). *Etnološka tribina* 35 (vol. 42): 7-56, Zagreb.

2 Općenito se tijekom 20. stoljeća mijenja način promatranja kulturne baštine od strane stručnjaka. Više u: Nikočević, L. (2012.): nav. dj. 24. Uglavnom, stručnjaci su tada, kao i danas smatrali da je teško kulturu dijeliti na materijalnu i nematerijalnu, te da se ona promatra uvijek u odnosu na svoj kontekst, povijesni i suvremeni silnice i slično, te da je evidentiranje kulturne baštine problematično područje, a još se više komplicira u slučaju nematerijalne baštine. Tako se također 70-ih godina 20. stoljeća u stručnim krugovima u Hrvatskoj raspravljalo o drugačijem pogledu na baštinu. Više o tome u: Bukovčan, T. (2012.): *Uživati u znanju: Beata Gotthardi Pavlovsky (Razgovor/Interview)*. *Etnološka tribina*, 35 (vol. 42): 280-281. Na svjetskoj razini u tom razdoblju UNESCO okuplja stručnjake i traži najbolje moguće rješenje za očuvanje nematerijalne baštine. U UNESCO-ovim nastojanjima sudjeluje aktivno i Hrvatska (što je vjerojatno utjecalo i na stručnjake u Hrvatskoj da počnu raspravljati o toj problematici) i to preko Ministarstva kulture, odgovarajući na razne UNESCO-ove upite vezane za tu vrstu baštine (npr. na upit o poduzetim aktivnostima u Hrvatskoj na primjeni UNESCO-ove „Preporuke o očuvanju tradicijske kulture i folklor“ iz 1989. godine).

stavom stručnjaka³, termin „nematerijalna kulturna baština“ uvršten 1999. godine u Zakon o zaštiti kulturnih dobara⁴, čime je nematerijalna baština i službeno u Hrvatskoj dobila status kategorije kulturne baštine uz postojeću kategoriju materijalne baštine. Termin time u smislu zaštite preslojava upotrebu prijašnjih naziva za tu baštinu, od kojih su neki etnografska, tradicijska, duhovna, narodna, folklorna baština, iako se oni i dalje koriste ovisno o specifičnom kontekstu. Prije stupanja na snagu Konvencije iz 2003. godine, UNESCO je pokrenuo sustav proglašenja „Remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva“, za što se i Hrvatska prijavila 2003. i 2005. godine s po jednim prijedlogom koji nisu bili uvršteni na popis. Pretpostavljamo da je problem s uvrštavanjem na popis *Remek-djela* proizašao iz tada još uvijek jakog utjecaja koncepta materijalne baštine i kriterija jedinstvenosti u svijetu, koji se primjenjuje za upis nepokretnih dobara na UNESCO-ov svjetski popis materijalne baštine. Tek stupanjem na snagu Konvencije iz 2003. godine, oblikovana su dva popisa nematerijalne baštine svijeta - Reprezentativni popis i Popis hitne zaštite⁵, pa su i kriteriji za upis tijekom 2009. godine bili ponešto promijenjeni te se otvorila mogućnost upisivanja tradicija koje su važne lokalnoj zajednici, a kojih ima u raznim oblicima i u ostalim zemljama svijeta ili koju dijeli više zemalja. Tako je 2008. godine na UNESCO-ov Reprezentativni popis upisano 90 dobara, „elemenata“⁶ koji su prethodno bili na popisu Remek-djela⁷, a 2009. upisano je još 76 dobara predloženih tijekom 2008. godine, među kojima i sedam s područja Hrvatske. Do kraja 2013. godine, od ukupno 20 nominiranih, iz Hrvatske je upisano 14 nematerijalnih dobara na dva UNESCO-ova popisa, od čega ih je trinaest upisano na Reprezentativni popis, a jedno na Popis hitne zaštite.

Jedan od preduvjeta za upisivanje nematerijalnih dobara na UNESCO-ove popise bio je i upis dobara na nacionalni popis, u slučaju Hrvatske u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Tako je 2004. godine, osnivanjem posebnog Odsjeka za nematerijalna kulturna dobra (danas uklopljenog u Odjel za etnografsku i nematerijalnu kulturnu baštinu), u Registar upisano prvih pet nematerijalnih dobara i to umijeće izrade čipki Lepoglave, Hvara i Brača,

kao i još dva dobra vezana uz čipkarstvo. Ti su upisi bili potaknuti pripremom prijedloga „Čipkarstvo u Hrvatskoj“ za upis na popis Remek-djela. Tome je prethodila priprema „Istarskog glazbenog mikrokozmosa“ za prijavu na popis Remek-djela 2002. godine, a iste godine, na UNESCO-ov poziv⁸, osnovano je posebno Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu čiji je glavni zadatak odabir prijedloga za upis na popise nematerijalnih kulturnih dobara (Registar i UNESCO-ove popise). Intenzivnija priprema rješenja vezanih i za ostala područja tradicijske kulture započinje 2006. godine, nakon dugotrajnih nedoumica i rasprava Povjerenstva i tadašnjeg Odsjeka o posljedicama upisa nematerijalnih dobara na popise, kao i o samom procesu odabira i pripreme nematerijalnih dobara za upis. Zbog dostupnosti podataka i veće prepoznatljivosti u javnosti te regionalne zastupljenosti, među prijedlozima iz 2006. godine bile su odabrane značajne tradicije koje su kasnije upisane i na UNESCO-ov Reprezentativan popis (Festa sv. Vlaha, Sinjska alka i drugo). Od tada se, uz neke još uvijek prisutne nedoumice, kontinuirano upisuju nematerijalna dobra u Registar, uz pomoć stručnjaka, ali i sudjelovanje nositelja. Sudjelovanje nositelja u procesu upisa preduvjet je i za upis na UNESCO-ove popise, ne samo zato da bi se osiguralo očuvanje i provedba budućih projekata, nego i da bi se zaštitili različiti interesi nositelja (tajnost podataka o tradiciji, i sl.). Tako je do kraja 2013. godine u Registar ukupno upisano 137 nematerijalnih kulturnih dobara⁹.

PROBLEMATIKA UPISIVANJA

Kao i s prvim upisima, još uvijek su otvorena stručno-znanstvena pitanja o načinu i svrsi upisivanja nematerijalnih dobara na razne popise. Primjerice, neka od tih pitanja odnose se na nedoumice pod kojim nazivima upisivati nematerijalna dobra u Registar, kako ih što vjerodostojnije tekstualno opisati i kakav utjecaj upisivanje na popise treba i može imati na njihovo daljnje očuvanje. Kako bi se olakšao rad na upisivanju, Povjerenstvo i tadašnji Odsjek osmislili su tijekom 2006. i 2007. godine okvirna pravila vezana uz proces upisivanja tradicijske baštine u Registar¹⁰.

ODABIR DOBARA ZA UPIS U REGISTAR

Odabir nematerijalnih dobara za upis u Registar temelji se na radnom popisu raznih vrsta nematerijalne baštine na području cijele Hrvatske, koji je sastavljen 2006. u

3 „Donošenje Zakona 1999. bilo je inicirano stavom stručnjaka da se smisao kulturne baštine odnosi i na materijalnu i na duhovnu kulturu“, u: Marković, K. (2001.): *Kultura je važno sredstvo ruralnog razvoja*. Informatica museologica 32 (1/2): 139, Zagreb.

4 Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999. godine.

5 Osim tih dvaju popisa, UNESCO vodi i tzv. *Registar najboljih primjera očuvanja nematerijalne baštine u svijetu*, kako bi se potaknulo i druge na provedbu raznih projekata očuvanja (na taj popis Ministarstvo kulture također prijavljuje neke od dobrih primjera u Hrvatskoj). Osim toga, prema UNESCO-ovim smjernicama, svaka zemlja može uspostaviti i program *Živuća ljudska blaga* kojim se svečano proglašavaju (popisuju) najbolji nositelji određene nematerijalne baštine (najbolji u izvedbi, vještini, obrtu, itd.). Više o UNESCO-ovim popisima i programima na: <http://www.unesco.org/culture/ich/>.

6 „Element“ je termin koji UNESCO službeno koristi za pojedine primjere nematerijalne baštine.

7 O povijesnom pogledu na stvaranje popisa: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00004>

8 UNESCO-ov poziv na osnivanje stručnih evaluacijskih tijela izrečen je u sklopu uputa za proglašenje Remek-djela, te je službeno poslan većini zemalja (UNESCO-ov Vodič za program *Remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva*, 2001:32-33).

9 Popis upisanih nematerijalnih dobara u Registar dostupna je na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3650> i <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3646>.

10 Osnovni kriteriji upisa i ostala okvirna službena procedura upisivanja popbliže su opisane u: Hrovatin, M. (2008.): *Očuvanje nematerijalne kulturne baštine u Republici Hrvatskoj*. 12. *Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture*, zbornik radova, ur. Sanjica Faletar Tanacković, Poreč.

1 Medičarski obrt s područja sjeverozapadne Hrvatske i Slavonije upisan je u Registar kulturnih dobara RH 2007., a na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2010. godine. (foto: V. Barac, 1999.)

Gingerbread craft from North-West Croatia and Slavonia was inscribed in the Registry of Cultural Goods of the Republic of Croatia in 2007, and on the UNESCO Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity in 2010 (photo by: V. Barac, 1999)

tadašnjem Odsjeku za nematerijalna kulturna dobra, a na temelju prijedloga prikupljenih od 2001.¹¹ godine do danas koji su pristigli iz različitih izvora, od stručnjaka iz Ministarstva kulture, Instituta za etnologiju i folkloristiku, Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje te Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a 2006. godine nadopunjeni prijedlozima stručnjaka iz raznih muzeja i konzervatorskih odjela Ministarstva kulture. Osobito nakon upisa na UNESCO-ov Reprezentativni popis, od 2009. dodatno su pristizali prijedlozi za upis u Registar kulturnih dobara izravno od nositelja nematerijalne baštine diljem Hrvatske.

Prve nedoumice o kojima se raspravljalo na sastancima Povjerenstva i tadašnjeg Odsjeka bile su vezane uz

11 Već spomenuto, na poziv Ministarstva kulture 2001. godine prikupljeni su prvi prijedlozi, ali za Remek-djela. Tek kasnije, a osobito od 2006. godine, intenziviranjem rada Odsjeka za nematerijalnu baštinu prikupljaju se prijedlozi za upis u Registar, uglavnom temeljeni na rezultatima znanstveno-stručnih istraživanja Instituta za etnologiju i folkloristiku, muzeja diljem Hrvatske i Ministarstva kulture.

kategorizaciju nematerijalnih dobara: hoće li se neko dobro upisati kao vrsta tradicijskog umijeća (npr. lončarski obrt), znanja (npr. znanje o vremenskim prilikama vezano uz tradicijsko ribarstvo), običaja (jurjevski običaji), plesa (kolo) i drugo, ili kao pojedinačno definirano dobro vezano uz određenu obitelj ili područje (lončarski obrt neke obitelji ili lončarski obrt na području sjeverozapadne Hrvatske: u prvom slučaju upis bi se odnosio samo na jednu obitelj, a u drugom slučaju upis se odnosi na sve obitelji i pojedince koji se tim obrtom bave na navedenom području). Problem kategorizacije dodatno se komplicira kada se, primjerice, za lončarstvo analizira način izvedbe predmeta (nožno ili ručno kolo¹²) pa se može odlučiti i za upis lončarstva ručnog kola, što bi se odnosilo samo na one pojedince i obitelji koji na taj način izrađuju lončarske predmete, neovisno o području gdje se nalaze. Praksa upisivanja izbistrila je nekoliko mogućnosti koje ponajviše ovise o značaju koji određeni pojedinci, grupe i zajednice pridaju nekom dobru kao i trenutnom stanju „na terenu“. Tako se u Registru nalaze i one tradicije koje prakticira samo jedna ili nekoliko osoba, samo jedna ili nekoliko obitelji (primjerice obrt Čolakovac koji se u Hrvatskoj još jedini bavi izradom reklji), preko onih praksi koje prakticiraju samo neka područja (primjerice dvoglasje tijesnih intervala ili „istarska ljestvica“ na području Istre i Hrvatskog primorja), do onih praksi koje su prisutne u više regija u Hrvatskoj (primjerice, medičarstvo u središnjoj i istočnoj Hrvatskoj, sl. 1). Iako neke tradicije postoje i na području cijele Hrvatske (npr. bijeli vez) odlučeno je da se izdvoji nekoliko područja kako bi se omogućila lakša prepoznatljivost na lokalnoj i regionalnoj razini. Cilj kategorizacije i upisa u Registar je evidentiranje onih dobara koja još uvijek imaju mogućnost prenošenja na mlađe generacije, dobara koja su od osobitog značenja za Republiku Hrvatsku, kao i dobara koja su manje prepoznatljiva ili, prema stručnoj ocjeni, izvedbom manje kvalitetna, ali koja su lokalnoj zajednici iz određenog razloga vrlo značajna.

Uz te primjere, postoje i primjeri upisivanja onih tradicija koje su nedavno rekonstruirane ili revitalizirane (*Kraljice iz Gorjana*¹³) pa čak i novijih tradicija nastalih na temelju spajanja više različitih znanja i vještina (tovareća mužika), jer se lokalna zajednica s njima poistovjećuje, doživljava ih kao vrijednost i odabire ih kao reprezentativne pri predstavljanju drugima. Kako vrijeme protječe, sve se više iznalaze tradicijska dobra koja su zajednička određenom širem geografskom području, no trenutno za neka od njih nema dostatnih istraživanja da bi se mogla upisati u Registar pod zajedničkim „nazivnikom“, pa se nastavlja s praksom upisivanja pojedinačnih slučajeva. Tek nakon određenog

12 Stručno mišljenje dr. sc. Tihane Petrović Leš, članice Povjerenstva za nematerijalnu baštinu.

13 *Kraljice iz Gorjana* su primjer oživljavanja tradicije kojem su mnogo doprinijeli stručnjaci svojom aktivnošću u zajednici i podizanjem svijesti zajednice o vrijednosti baštine koju imaju na svom području.

2 Festa svetog Vlaho, zaštitnika Dubrovnika upisana je u Registar kulturnih dobara RH 2007., a na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2009. godine. (foto: Ž. Tutnjević, 2007.)

Festivity of Saint Blaise, Protector of Dubrovnik was inscribed in the Registry of Cultural Goods of the Republic of Croatia in 2007, and on the UNESCO Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity in 2010 (photo by: Ž. Tutnjević, 2007)

vremenskog odmaka i nužnih novih istraživanja bit će ih moguće objediniti pod jednom kategorijom, primjerice određenu vrstu nakita odnosno način njegove izrade (sl. 4).

KATEGORIZACIJA DOBARA

Nositelji¹⁴ često nemaju potrebu razabirati razliku između umijeća i krajnjeg produkta tog umijeća odnosno predmeta koji se tim umijećem izrađuje, jer ih smatraju jednom cjelinom (primjerice izrada čipke i gotova čipka). Također im nije važna kategorizacija određene baštine prema tipu, poput „medičarstva“, ili pojedinačno upisivanje. Važno im je da svaki posebno, kao subjekti-nositelji te baštine, mogu koristiti određene pogodnosti koje proizlaze iz upisivanja

¹⁴ Uočavanje pojma nositelja u ovom radu temelji se na mojoj dosadašnjoj suradnji s brojnim nositeljima iz različitih dijelova Hrvatske, koji uglavnom iznose slične stavove. Proces upisivanja jedna je od brojnih mogućnosti koju nositelji u današnje vrijeme koriste kako bi očuvali, unaprijedili i promovirali svoju baštinu, pa se u njemu ogledaju oni stavovi koji su već prisutni kod nositelja, iako sam kroz komunikaciju nakon upisa primijetila da i sami upisi generiraju nove stavove nositelja prema svojoj baštini.

na popise, poput logističke i financijske potpore lokalne zajednice te lokalnih i državnih vlasti. Posebno značajnim smatraju upis kao potvrdu vrijednosti svoje baštine i priznanje njihovog truda na njenom očuvanju. Iako se upisom ne osigurava pravo na intelektualno vlasništvo¹⁵, mnogi nositelji pozivaju se na upis kao na zaštitu njihovog isključivog prava na korištenje te baštine¹⁶. Svijest o postojanju više nositelja na nekom području tek u novije vrijeme, pojavom različitih zakonskih propisa, počinje davati rezultate u smislu udruživanja¹⁷ radi boljeg prezentiranja javnosti ili izdvajanja i zaštite raznih prava (intelektualno¹⁸, tržišno, statusno, itd.). Osobit utjecaj na promjene odnosa prema vlastitoj baštini imali su upisi na UNESCO-ve popise koji su, uz pozitivne, izazvali i neke negativne reakcije kod nositelja, osobito vezano uz prava nositelja na baštinu¹⁹.

Pojavile su se i nedoumice oko osnovnih kategorija nematerijalnih dobara, primjerice kada se upisuju hrana ili neki segment kulture nekog područja koji se teže može izdvojiti iz svojeg konteksta jer obuhvaća više vrsta nematerijalnih, ali i materijalnih dobara, te je vezan uz cjelokupan kulturni prostor i način života (npr. Festa sv. Vlaho, sl. 2). Stoga je odluka o upisu određenog nematerijalnog dobra uvijek jedinstvena i u nekim se slučajevima ne mogu slijediti unaprijed definirane kategorije i pravila, kao ni jedinstveni obrazac opisivanja dobra. Tako, primjerice, neko dobro može živjeti samo na sceni, ali nositelji ga i dalje osjećaju kao identifikacijski element, pa ga se odluči upisati unatoč tako velikoj promjeni konteksta izvođenja koje prelazi u scensku folklornu izvedbu (na primjer, običaj *filipovčice* koji se izvodio samo na sceni sve do 2009., a tada se ponovno počeo izvoditi u selu, ili *nijemo kolo* koje se uglavnom izvodi na sceni, a rjeđe u svakodnevnim životnim prilikama). Pokazalo se da je kategorizacija u slučaju upisivanja nematerijalnih dobara u Registar najčešće odluka stručne procjene, a manje utjecaj stava nositelja prema svojoj baštini. Kategorizacija rijetko utječe na promjenu stava nositelja prema baštini, već ih uglavnom potiče na njeno daljnje očuvanje i osvještava im važnost stručnog vrednovanja njihove baštine.

Uz problematiku vezanu za kategorizaciju, pojavila se i potreba dogovora oko ujednačavanja teksta kojim se opisuje pojedino nematerijalno dobro pri upisivanju u Registar. S obzirom na raznolikost primjera nematerijalne baštine koja se prijavljivala za upis (ples, pjevanje, običaj, igra, usmena predaja, obrt, vještina i dr.) bilo je potrebno naglasiti neke

¹⁵ Zaštitu intelektualnog prava i prava na proizvod osiguravaju druge institucije poput Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo, Ministarstva poljoprivrede (za hranu), i drugi, ovisno o slučaju.

¹⁶ Usporedi Nikočević, L. (2012.): nav. dj. 14.

¹⁷ Vidi: http://www.hok.hr/press/vijesti_iz_komora_i_udruzenja/2_susret_medicara_na_sajmu_u_krizevcima

¹⁸ Upravo je pitanje intelektualnih prava bio glavni razlog zašto se čekalo dugo s izradom Konvencije, koja je oblikovana tek kad su jasnije definirana ta prava. Izvor: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00004>.

¹⁹ Usporedi Nikočević, L. (2012.): nav. dj. 15.

**Prijavni obrazac
za predlaganje uspostavljanja zaštite
nematerijalnog kulturnog dobra**

Naziv dobra
Navesti sve varijante kako se dobro lokalno zove, izdvojiti stručni naziv ako postoji
Podaci o predlagatelju
Ime i prezime/Naziv
Ako je više predlagatelja, sve ih navesti s podacima
Adresa
Telefon/faks
E-mail
Web
Identifikacijski podaci o dobru
Povijesni podaci (prvi spomen, dokumentacija, povijesni izvori, povijesni pregled)
Ako je moguće pojasniti kada se dobro prvi puta spominje i kako se mijenjalo kroz povijest
Opis dobra (način izvedbe, provedbe, izrade, održavanja; pravila, i sl.)
Koja je to vrsta dobra (glazba, ples, običaj, obrt, itd.) i način na koji se dobro izvodi
Nositelji tradicije/znanja/umijeća i značaj koji dobro ima za zajednicu
Zbog čega predlagatelj i nositelji žele upis odnosno zbog čega je dobro važno za zajednicu
Današnje stanje (opis, promjene u odnosu na povijesne obrasce, i sl.)
Tko je zainteresiran za prenošenje, što se do danas izgubilo ili revitaliziralo
Prijedlog mjera zaštite dobra (potrebe, načini očuvanja, planovi, i sl.)
Što se može napraviti da se dobro i dalje prenosi na mlade; koji su problemi očuvanja
Ostale napomene
Prilozi
Fotografije (min. 5, max. 10), video (min. 5 max 15 minuta), audio i drugi materijali; moraju prikazivati način izvedbe a mogu poduprijeti i povijesni pregled dobra

U _____, _____ godine.

Potpis predlagatelja:

3 Prijavni obrazac za predlaganje uspostavljanja zaštite nematerijalnog kulturnog dobra osmišljen u Ministarstvu kulture 2006.-2007. godine za potrebe upisa nematerijalnih dobara u Registar kulturnih dobara RH

Application form for proposal of putting under protection an intangible cultural good drafted in the Ministry of Culture 2006-2007 for the needs of inscribing intangible goods in the Registry of Cultural Goods of the Republic of Croatia

dodirne točke kako bi ih se moglo adekvatno obrazložiti kao vrijedne za upis. Tako sam na temelju već postojećih pet rješenja iz 2004. godine, koja su još uvijek više opisivala izgled predmeta (čipke) nego sam proces izrade i značenja te prakse u zajednici, Pravilnika²⁰ o Registru te UNESCO-ovog obrasca za prijavu za Remek-djela²¹, osmislila 2006. godine radnu verziju obrasca za prijavljivanje nematerijalnih dobara u Registar, koji je Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu dodatno uredilo i odobrilo (sl. 3). Taj obrazac je osobito koristan za opisivanje onih dobara za koja još nema provedenih sustavnih ili novijih istraživanja, pa ga često, uz stručnjake, nadopunjuju i nositelji „na terenu“, unoseći tako ne samo podatke o trenutnom stanju dobra, nego i vlastite stavove i odnos prema dobru kao i potrebne mjere očuvanja. Sakupljene informacije u mnogim slučajevima postaju temelj na kojem se može odrediti potreba za daljnjim istraživanjima. Pomoću njih se, kad

nedostaju pojedini podatci (npr. broj nositelja koji znaju vještinu, područje na kojem se dobro nalazi, povijesni tijek, itd.), može utvrditi što bi, vezano uz dobro, dodatno trebalo proučiti i zabilježiti.

Na temelju teksta iz prijavnog obrasca, ponekad samo na temelju stručnih i znanstvenih tekstova, a najčešće na kombinaciji tih dvaju tipova teksta, priprema se završni tekst obrazloženja „rješenja“, službenog dokumenta kojim se određeno dobro proglašava nematerijalnim kulturnim dobrom i upisuje u Registar. Kao što je već spomenuto, o svim prijedlozima prethodno se raspravlja u Ministarstvu (odnedavno i na razini pojedinog konzervatorskog odjela²²), a uz pomoć stručnjaka iz Povjerenstva ili vanjskih stručnjaka te se odlučuje o tome pod kojim se nazivom, kategorijom i za koje geografsko područje dobro definira.

.....
22 Za razliku od početaka upisivanja nematerijalnih dobara u Registar kulturnih dobara, kada se većina pripreme i suradnje s vanjskim stručnjacima odvijala u Upravi za zaštitu kulturne baštine, kako bi se ubrzao proces, prema proceduri dogovorenoj u Ministarstvu kulture od 2014. godine upisi se obrađuju u konzervatorskim odjelima prema uobičajenim pravilima vezanima za Registar, što na određenom geografskom području omogućuje bolju komunikaciju i suradnju stručnjaka s nositeljima i zajednicama.

20 Pravilnik o Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (NN 37/2001).

21 Vodič za kandidacijske obrasce za Remek-djela, 2001:19-21.

UPISI NA UNESCO-OVE POPISE I MEĐUNARODNA SURADNJA

Upis nematerijalnih dobara u Registar bio je jedan od preduvjeta upisa na dva UNESCO-ova popisa nematerijalne baštine svijeta: Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine svijeta i Popis nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita. Nominacije su se pripremale u Ministarstvu kulture prema UNESCO-ovim uputama, te je trebalo ispuniti posebni obrazac sličan obrascu za nekadašnja Remek-djela²³ s podacima o nazivu nematerijalnog kulturnog dobra, njegovoj geografskoj rasprostranjenosti, nositeljima dobra, mjerama očuvanja, značenju koje dobro ima za zajednicu, doprinos vidljivosti nematerijalne baštine u svijetu, spremnost svih relevantnih subjekata na očuvanje dobra. Uz obrazac bilo je potrebno pripremiti deset recentnih fotografija, izjave ili snimke nositelja o suglasnosti s nominiranjem dobra za te popise i dodatne materijale (kratki film o dobru, bibliografiju i drugo). Tijekom pripreme nominacija surađivalo se sa stručnjacima i znanstvenicima koji su to dobro ili slične vrste dobara sustavno proučavali više godina, te s nositeljima koji su pridonijeli popisivanju mjera očuvanja, opisu novijeg stanja dobra i značenju za zajednicu, te novijim fotografskim materijalima. Profesionalni fotografi dodatno su pomogli svojim radovima u kvalitetnijoj prezentaciji dobra, kao i Hrvatska televizija koja je ustupila videomaterijal. Tako bogata suradnja s više relevantnih subjekata pokazala se najboljom, ne samo za prezentaciju dobra stručnjacima u UNESCO-u, nego i za postizanje jednog od bitnijih ciljeva upisivanja: podizanje svijesti o vrijednosti tih dobara koja je tijekom pripreme i nakon upisa porasla kod nositelja, u lokalnoj zajednici te u cijeloj Hrvatskoj, unatoč prvobitnom negodovanju struke i dijela javnosti.²⁴

Upisi na UNESCO-ove popise odvijali su se u nekoliko faza. Prva faza obuhvaćala je pripremu 16 nominacija iz Hrvatske tijekom 2008. godine za upis na UNESCO-ov Reprezentativni popis, od kojih je 2009. godine upisano prvih 7 nematerijalnih dobara. Ostala dobra koja nisu prihvaćena za upis u toj prvoj fazi nisu bila u nekim segmentima dovoljno detaljno elaborirana, te ih je trebalo nadopuniti pa ih je na preporuku UNESCO-a Ministarstvo kulture odlučilo prijaviti za sljedeće cikluse godišnjih upisa kako se ne bi moralo čekati četiri godine na mogućnost ponovne prijave (prema tadašnjim UNESCO-ovim pravilima upisivanja). Od prvih 16 nominacija, po dva nadopunjena dobra upisana su još na Reprezentativni popis 2010. i 2011. godine, a od

novih prijedloga po jedno dobro 2012. i 2013. godine (kao dio multinacionalne nominacije), što čini ukupno 12 dobara na UNESCO-ovom Reprezentativnom popisu. Dodatno je 2009. godine odlučeno da se jedno dobro prijavi i za Popis nematerijalne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita, koje je upisano 2010. godine. Trenutno je u postupku još jedan prijedlog za Reprezentativni popis kao dio multinacionalne nominacije i jedan za Popis hitne zaštite, za koje će rezultati o upisu biti poznati 2014. godine, a 2015. bit će poznati rezultati za jedan projekt očuvanja koji je Hrvatska predložila UNESCO-u za upis na treći popis, Registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne baštine²⁵.

Upisivanje nematerijalnih dobara na UNESCO-ove popise podrazumijeva i primjenu nešto strožih kriterija od onih na temelju kojih se takva vrsta dobara upisuje u Registar kulturnih dobara RH. Primjerice, prakse koje postoje samo na sceni kao posljedica folklorizacije²⁶ tradicijske baštine ili prestanka životnosti baštine u zajednici, prekomjerno korištena baština kao posljedica komercijalizacije, baština koja se prezentira isključivo u turističke svrhe²⁷, revitalizirana, ali ne i nanovo intenzivno proživljavana baština, nemaju mogućnost upisa na postojeće popise. Uz pripadnost određenoj vrsti nematerijalne baštine, osnovni kriteriji za upis nekog dobra na UNESCO-ove popise su i kontinuirano prenošenje dobra uz reinenciju tradicije s pozitivnim učincima na uklapanje (koliko je to moguće) u suvremeni način života, osjećaj identiteta i pripadnosti određenoj zajednici i području koji ta baština pruža njenim nositeljima, upis na nacionalni popis, jasno objašnjene i realno provedive mjere očuvanja. Od ukupno 20 nominacija, zbog nemogućnosti uklapanja u koncept nematerijalne baštine kako je vidi UNESCO, na Reprezentativni popis nisu upisani Ličko prelo (kao revitalizirana, no nedovoljno življena baština), obrt Čolakovac za izradu odjevnih predmeta (riječ je o jednoj obitelji, te nema šire implikacije za zajednicu, odnosno to dobro nije dovoljno prepoznato od zajednice kao identifikacijski simbol²⁸) i međimurski pokladni običaji (potrebno bi bilo dodatno pojasniti poveznice s tradicijom), (sl. 4). Iako u nekim slučajevima odluka o upisu nekog dobra može ovisiti i o donekle subjektivnom stavu određenih stručnjaka u UNESCO-u, kao i o oblikovanju objašnjenja

25 O dobrima na UNESCO-ovim popisima i dobrima koja su u procesu evaluacije vidi: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00559>.

26 Prezentiranje tradicijske baštine na sceni ne mora nužno biti u sukobu sa živućom baštinom (npr. običaj *Neviska koleda* postoji u zajednici, a dio iz te „cjeline“ prezentira se i na sceni). U određenim slučajevima pojedina tradicijska praksa ne odvija se u sredini u kojoj je nastala, nego se izvodi samo na sceni i na taj način čuva. To ne mora nužno značiti i da su ljudi emotivno odvojeni od tog dijela baštine odnosno da je taj aspekt baštine lišen određenih društvenih funkcija koje su obično vezane uz živuću baštinu (okupljanje i druženje, izraz identiteta, obilježavanje važnih datuma u životu zajednice i pojedinaca, i drugo). U tom smislu scenski prikaz može čak biti jedan od „okvira“ u kojem baština i dalje „živi“.

27 Više o problematici odnosa tradicijske baštine i turizma u: Jelinčić, D. A. (2006.): Turizam vs. identitet: globalizacija i tradicija. *Etnološka istraživanja* 11:161-207, Zagreb.

28 To dobro bi možda imalo veće izgleda za upis na Popis hitne zaštite, iako bi trebalo osmisliti mjere očuvanja koje će potaknuti još nekoga u zajednici ili šire da nauči izradu.

23 Vidi bilješku 19.

24 Više o procesu pripreme nominacija za UNESCO-ove popise vidi: Hrovatin, M. (2008): *Očuvanje nematerijalne kulturne baštine u Republici Hrvatskoj. 12. Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture*, zbornik radova, ur. Sanjica Faletar Tanacković, Poreč, a o odjecima upisa i problematici takvog načina evaluiranja tradicijske baštine vidi u: Nikočević, L. (2012.): nav. dj. i Hameršak, M., Pleše, I., Vukušić, A. (2013.): *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kuturi*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

4 Umijeće izrade tradicijske pokladne maske *pikač* u Selnici upisano je u Registar kulturnih dobara RH 2007. kao zasebno dobro, a pripada sklopu pokladnih običaja Međimurja (Arhiva Ministarstva kulture)

Skill of making traditional carnival mask *pikač* in Selnica was inscribed in the Registry of Cultural Goods of the Republic of Croatia in 2007 as a separate good, but it is actually only a part of broader set of carnival customs in a NW Croatian area of Međimurje (Archives of the Ministry of Culture)

u nominacijama te dodatnom političkom i stručnom lobiranju, kriterij koji se dosad pokazao kao najvažniji je životnost, vitalnost određenih praksi i značenje koje im pridaje zajednica istovremeno se služeći njima kao izvorom identiteta, a manje je značajan njihov vanjski oblik. Cilj postojećih popisa jest upozoriti javnost na nestajanje tisućljetnih i stoljetnih tradicija diljem cijelog svijeta, kao i pokušaj da ih se očuva, koliko uvjeti dopuštaju, od daljnjeg gašenja i zaborava. Nestajanje nematerijalne baštine događa se uslijed brojnih negativnih utjecaja, poput negativnih utjecaja globalizacije, iseljavanja stanovništva iz ruralnih krajeva, migracije stanovništva uslijed ratova, manjka motivacije novih generacija za učenjem tradicijskih vještina, itd. Proces upisivanja dodatno potiče dokumentiranje i osmišljavanje različitih mogućnosti daljnjeg prenošenja nematerijalne baštine kao i njeno uklapanje u suvremeni način života.

Uspjeh upisivanja nematerijalnih dobara Republike Hrvatske na UNESCO-ove popise primijetile su i susjedne zemlje. Neke su započele s praksom sastavljanja svojih popisa i prijave dobara za popise, pa je uspostavljena suradnja sa stručnjacima iz Ministarstva kulture i Instituta za etnologiju i folkloristiku, te ostalih stručnjaka iz drugih institucija

koji su im prenijeli svoja iskustva na pripremi nominacija i razmijenili ideje o budućim projektima očuvanja nematerijalne baštine, čime je i Hrvatska pridonijela ciljevima Konvencije iz 2003. godine. UNESCO također potiče zajedničke nominacije zemalja na čijim se prostorima nalaze slična ili ista nematerijalna kulturna dobra s ciljem zbližavanja kultura koje imaju slične tradicije radi suradnje. Nakon upisa nematerijalnih dobara iz Hrvatske na UNESCO-ove popise, predstavnici Hrvatske nastojali su na međunarodnim sastancima i konferencijama vezanim uz nematerijalnu kulturnu baštinu dogovoriti suradnju na izradi zajedničkih nominacija za UNESCO-ove popise, a posebice da se već upisanim dobrima iz Hrvatske priključe dobra koja su prisutna i na susjednim prostorima. Iako volja postoji, još nisu riješeni neki formalni uvjeti za takvu suradnju. Primjerice, većina zemalja Regije još nema razrađen sustav očuvanja nematerijalne baštine, podrobno obrađen nacionalni popis itd., što je preduvjet za upis na UNESCO-ove popise. Kad se ostvare i ti uvjeti, vjerojatno će biti mogućnosti i za zajedničke projekte i još bolji međukulturni dijalog, što je jedan od glavnih ciljeva UNESCO-ove Konvencije iz 2003. godine. U međuvremenu, Hrvatska se pridružila dvjema zajedničkim nominacijama u koju je uključena većina zemalja

Jugoistočne Europe²⁹ i Mediterana, a to je zasigurno dobro iskustvo i temelj za buduće skupne prijave i suradnju.

UČINCI UPISA NA POPISE

Dok i dalje postoje nedoumice oko mogućih rješenja za pojedine probleme vezane uz upisivanje nematerijalne baštine u Registar, dosadašnja praksa je pokazala da se kao rezultat upisa intenzivnije nastavljaju, ali i započinju brojni projekti očuvanja nematerijalne baštine. Ne samo da se posebna pažnja počela pridavati upisanim dobrima, nego se i ostala tradicijska baština nastoji revitalizirati i očuvati, čak i ona koja, barem za sada, vjerojatno neće biti upisana jer se u onom užem smislu vezanom uz definiranje nematerijalne baštine ne nastavlja na prošla značenja i/ili nema novu životnost.

Na temelju rješenja o upisu u Registar, nositelji i zajednica koji baštine dobro, zajedno s lokalnim, županijskim i državnim vlastima obvezni su poduzeti sve moguće mjere za očuvanje tog dobra, što se u većini slučajeva i provodi. Na očuvanje obvezuje, općenito, Ustav Republike Hrvatske, a uže i članak 9. Zakona iz 1999. godine u kojem se navodi da se *očuvanje nematerijalnih kulturnih dobara provodi izradbom i čuvanjem zapisa o njima, kao i poticanjem njihova prenošenja i njegovanja u izvornim i drugim sredinama*. Ovisno o vrsti dobra osnovne mjere očuvanja propisuju se Rješenjem, a sastavljene su na temelju posebnosti nematerijalne baštine i UNESCO-ovih preporuka. Mjere očuvanja uključuju, uz spomenuto, i uključivanje dobra u programe planiranja, osiguranje održivosti dobra kroz edukaciju, identificiranje, promicanje, povećanje vrijednosti, prenošenje putem formalnog i neformalnog obrazovanja, revitalizaciju dobra, stručno i znanstveno vrednovanje dobra i daljnje istraživanje, senzibiliziranje javnosti, i drugo³⁰.

POTPORA I DALJNJE PRENOŠENJE

Posebnu potporu očuvanju nematerijalne baštine osiguralo je Ministarstvo kulture mogućnošću prijavljivanja onih nematerijalnih kulturnih dobara koja su upisana u Registar na javni poziv za programe u kulturi, koji se za nematerijalna dobra redovno godišnje provodi od 2008. godine. Ta dobra, kao i ona koja nisu upisana u Registar, podupiru se u određenoj mjeri i kroz druge načine financiranja koje osigurava Ministarstvo kulture (kulturno-umjetnički amaterizam, novi mediji, nakladništvo, itd.), ali i druga ministarstva (turizma, gospodarstva, poljoprivrede) te druge institucije (Hrvatska gospodarska komora), i drugi. Financijskom potporom omogućuje se nositeljima nematerijalne baštine da stvore uvjete za

njeno prenošenje, ali i da potaknu lokalne vlasti i ostale subjekte na moralnu, etičku, savjetodavnu potporu, kao i ulaganje u njeno očuvanje.

Razne programe i projekte na lokalnoj i državnoj razini često svojim savjetima potiču i podupiru stručnjaci iz raznih institucija. Stvaranjem pozitivnog okruženja i većeg interesa, te potporom lokalnih i državnih institucija, stvaraju se uvjeti za primjenu raznih projekata. Jedan od ciljeva očuvanja nematerijalne baštine je intenzivirati postojeći angažman stručnjaka u poticanju očuvanja, davanju savjeta i upozoravanju na *negativnosti koje mogu utjecati na degradaciju i nestajanje nematerijalne kulturne baštine*³¹. Najčešće spominjani negativni utjecaji odnose se na neke aspekte turizma (masovni turizam, prekomjerno iskorištavanje baštine, idealiziranje baštine u turističke svrhe, i sl.), zatim iseljavanje ruralnih prostora, sve manji broj osoba, posebno mlađih, koje preuzimaju tradicijska znanja, itd. Općenito, kao nuspojava globalizacijskih procesa, nedostaje motivacija za preuzimanje nematerijalnih znanja i tradicije. Tako primjerice djeca radije odabiru suvremene aktivnosti poput rada i igre na računalu, nego učenje raznih vještina od starijih (kao što su npr. ručno izrađivanje predmeta od drva ili izrada čipke)³². Zanimanje za učenje pojedinih vještina danas češće pokazuju starije osobe, no pritom, zbog životne dobi, rijetko postižu visoku kvalitetu izrade, stoga taj problem predstavlja jedan od najvećih izazova s kojim je potrebno suočavanje u nastojanjima za očuvanjem nematerijalne baštine.

Ideja u pozadini stvaranja Konvencije iz 2003. godine bila je da se tradicije očuvaju za sljedeće generacije, što je odgovornost društva u cjelini. U tome mogu mnogo pomoći stručnjaci (osobito etnolozi) savjetima i dokumentiranjem, no dokumentiranje samo po sebi ne može jamčiti prijenos znanja³³, osim možda u nekim jednostavnijim primjerima (izrada jednostavnih uporabnih predmeta poput ukrasa od krep-papira, nakita od perlica, i sl.). Kod tradicija je važnije prenošenje znanja izravno s osobe na osobu. Onaj koji uči usvaja znanja promatranjem i oponašanjem. Što je osoba koja uči mlađa, to će bolje usavršiti vještinu i znanje koje mu se prenosi. Etnolozi mogu sudjelovati u osmišljavanju projekata kojim bi se tradicionalna znanja mogla primijeniti u suvremenom životu (planirana turistička ponuda, suveniri, radionice za razne grupe ljudi, primjerice za osobe s posebnim potrebama i slično), zatim pomoći u pripremi programa za prijave na razne lokalne i državne natječaje i potpore, uspostavljanju međunarodne suradnje i drugo. Kako bi se dobili što dugoročniji i kvalitetniji rezultati,

²⁹ Za očuvanje nematerijalne baštine na prostoru Jugoistočne Europe UNESCO je osnovao poseban Centar II. kategorije u Sofiji, Bugarska, čija je članica i Republika Hrvatska (<http://en.unesco-centerbg.org/>).

³⁰ Popis mjera očuvanja dostupan je na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3644>.

³¹ Munjeri, D. (2004.): Tangible and Intangible Heritage: from difference to convergence. *Museum International*, 56 (1-2), 13, ur. M. Bouchenaki, Blackwell Publishing for UNESCO.

³² Djelomice o toj problematici u: Hrovatin, M. (2009.): Betle(he)mi iz Plemenščine kraj Klenovnika kao izraz pučke pobožnosti. *Etnološka istraživanja*, 14 (vol. 1): 15, Zagreb.

³³ Usporedi *Museum International* 56, 2004.

5 Umijeće izrade ogrlice pletene koladre u Slavetiću je primjer inicijative nositelja za upis u Registar, prakse prenošenja „lakše“ vještine kao i pojedinačnog upisa umijeća kojeg ima i u drugim mjestima u Hrvatskoj. No, tek nakon evidentiranja svih „živih“ umijeća izrade nakita od perlica bit će ih moguće objediniti kao jednu vrstu umijeća i to umijeće upisati u Registar. (foto: A. Kaštelan, 2011.)

The artistry of making the bead necklace „knitten koladre“ in Slavetić is an example of the bearers' initiative for inscription into the Registry, the practice of transmission of „easier“ skill as well as of the singular inscription of the artistry present also in other places in Croatia. However, it would be possible only after evidencing all the „living“ artistries bead jewellery making to define all of them as one type of artistry and as such inscribe it into the Registry. (photo: A. Kaštelan, 2011)

važno je uključiti veći broj osoba i grupa u određenoj zajednici te uzeti u obzir i ostale sadržaje, poput očuvanja nepokretne, pokretne te prirodne baštine³⁴. Dobar primjer osmišljenog projekta ostvarenog uz potporu struke i vlasti jest onaj grada Lepoglave koji je usporedno uz aktivnosti na očuvanju lepoglavskog čipkarstva pokrenuo i brojne druge programe³⁵.

Isto tako, uloga etnologa je i upozoriti na neprimjerenu upotrebu tradicije u one svrhe koje bi mogle dovesti do njene degradacije i u konačnici do uništenja. Sa stanovišta konzervatorske struke, važno bi bilo da etnolozi što više rade na osvještavanju nositelja nematerijalne baštine jer nositelji u današnje vrijeme trebaju izgraditi odnos prema svojoj baštini koji bi im omogućio daljnje prenošenje znanja i vještina stečenih u prošlosti, kritički stav prema negativnim utjecajima na baštinu i mogućnost odlučivanja o daljnjem tijeku očuvanja svoje baštine³⁶.

34 U tom smislu sastavljena je i UNESCO-ova Konvencija iz 2003. gdje se nematerijalno dobro promatra kao nerazdvojni, čak temeljni dio kulture jedne zajednice, povezane s mjestom gdje živi, predmetima i prirodnim resursima koje koristi, ukoliko, obuhvaćajući prostor i društvo u smislu kulturnog krajobraza odnosno kulturnog prostora, usporedi Konvencija iz 2003., članak 2, stavak 1.

35 O raznim aktivnostima u Lepoglavi više na: <http://www.cipkarski-festival.com/>.

36 Ne može se sasvim tvrditi da je popisivanje nametnuto nositeljima, jer nositelji baštine popisivanje koriste u određene svrhe djelomice i zbog toga jer su danas već u velikoj mjeri svjesni svog mjesta u ukupnoj „svjetskoj kulturnoj pozornici“, usporedi: Hameršak, M., Pleše, I., Vukušić, A. (2013.): nav. dj. Mnogo prije popisivanja na nacionalnoj i svjetskoj razini, nositelji počinju sami poduzimati određene aktivnosti vezane uz posebnosti vlastite baštine s ciljem njenog očuvanja, ali i prezentacije drugima, potaknuti globalizacijskim procesima. No, s obzirom na to da neke od tih aktivnosti mogu nanijeti određenu štetu baštini, u tom smislu potrebno je prethodno osmisliti načine očuvanja i prezentacije pojedinih kulturnih praksi.

ZAKLJUČAK

Stvaranjem pravnog temelja za valorizaciju, popisivanje i osmišljavanje načina očuvanja nematerijalne baštine na nacionalnoj i međunarodnoj razini omogućilo se stvaranje pozitivnog okruženja za njenu vidljivost i daljnje očuvanje. UNESCO-ova nastojanja za što praktičnijim načinom podizanja svijesti svjetske javnosti o nepovratnom gubitku raznih tradicijom stečenih znanja i vještina, rezultirala su međunarodnom Konvencijom o očuvanju nematerijalne baštine iz 2003. godine koju je potpisala većina zemalja svijeta, među kojima i Republika Hrvatska. Ratifikacija Konvencije iz 2003. godine dodatno je potakla upisivanje nematerijalnih dobara u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kojih je, uz pojačanu aktivnost na obradi u Ministarstvu kulture, do kraja 2013. godine upisano 137. Posredno, upis je omogućio uključivanje nematerijalne baštine u redovne i posebne programe potpore i planiranja očuvanja kulturne baštine, a popisivanje je bilo i jedan od preduvjeta za prijavljivanje i upis na UNESCO-ova dva popisa nematerijalne baštine svijeta. Osim upisivanja na popise i poticanja očuvanja (daljnjeg prenošenja) nematerijalne baštine, cilj Konvencije iz 2003. godine je i međukulturna suradnja na očuvanju i prepoznavanju nematerijalnih dobara susjednih zemalja te se u budućnosti očekuje, uz već postojeća nastojanja, intenzivnija suradnja Hrvatske sa susjednim zemljama na tom području kulture.

Upisi nematerijalnih dobara u Registar temelje se na suradnji sa stručnjacima, uglavnom etnologima, koji već

niz godina rade na istraživanju dobara koja se razmatraju za upis te većina njih potiče lokalnu zajednicu i sudjeluje u osmišljavanju kvalitetnih programa njihovog očuvanja. U pripremi prijedloga za upis sudjeluju u velikoj mjeri i nositelji nematerijalne baštine, koje često podupire i lokalna zajednica, čija se motivacija za upisom baštinjenog dobra pokazala kao jednim od važnijih uvjeta za upis u Registar. Potpora regionalne i lokalne zajednice i vlasti očuvanju određenog dobra temelj je za provođenje budućih dugotrajnih programa i projekata očuvanja ove baštine.

Popisivanje je propisano u zakonskim okvirima s različitim ciljevima koje su postavili stručnjaci na nacionalnoj i međunarodnoj razini³⁷, pa je to još jedan čimbenik u nizu procesa koji utječu na nositelje baštine. Tako je upisivanje nematerijalne baštine na različite popise utjecalo na ponovno aktualiziranje nekih neriješenih problema i tenzija između nositelja i unutar zajednica. No, prema postojećim pokazateljima temeljenim na komunikaciji s nositeljima i praćenju stanja upisanih nematerijalnih dobara, može se tvrditi da su učinci upisa na popise bili višestruko poticajni. Potaklo se osmišljavanje, podupiranje i provođenje projekata dokumentiranja i evidentiranja nematerijalne baštine, podigla svijest o njejoj vrijednosti, motiviralo na revitalizaciju već pomalo zaboravljenih praksi i znanja, kao i niz drugih aktivnosti na očuvanju te baštine. Popisivanje ima značajnu važnost i kao priznanje pojedincima, skupinama i zajednicama zbog njihovog truda pri kontinuiranom prenošenju nematerijalnih praksi i znanja, a u posljednje vrijeme sve je značajniji temelj za izradu kvalitetno osmišljenih proizvoda za plasman na tržištu i novu upotrebu nematerijalne baštine. Time se dodatno potiče daljnje očuvanje baštine te njeno uključivanje u suvremeni život.

Uz osjećaj identiteta koji nematerijalna baština pruža nositeljima, baština može podići kvalitetu života, potaknuti kreativnost, biti temeljem drugačijeg pogleda na svijet i time biti pokretač raznih aktivnosti koje mogu obuhvatiti i uključiti baštinu u razvojne projekte određenog, većinom ruralnog područja. Nematerijalna kulturna baština izvor je različitih znanja, koja se u jednom dijelu mogu prenositi samo izravno s osobe na osobu, unatoč svim mogućnostima suvremenog bilježenja. S konzervatorskog stajališta, svi navedeni razlozi, uz to da je obveza svih subjekata, od nositelja do znanstvenika, osigurati uvjete za daljnje prenošenje u prošlosti stečenih vrijednih znanja, trebaju biti predstavljeni kroz sustavnu formalnu i neformalnu edukaciju mlađih generacija koje će tako postati svjesne i motivirane da ta znanja preuzmu na sebe.

LITERATURA

- Bukovčan, Tanja. 2012. Uživati u znanju: Beata Gotthardi Pavlovsky (Razgovor/Interview). *Etnološka tribina*, 35 (vol. 42): 279-289.
- Hameršak, M., Pleše, I., Vukušić, A. (2013.): *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Hrovatin, M. (2011.): Registriranje i očuvanje nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj. *Zbornik radova sa međunarodnog skupa Craftattract: Tradicijski obrti - nove atrakcije za kulturni turizam*, Muzeji Hrvatskog zagorja i Međunarodna ustanova Foruma slavenskih kultura: 21-31, Gornja Stubica
- Hrovatin, M. (2009.): Betle(he)mi iz Plemenščine kraj Kleonovnika kao izraz pučke pobožnosti. *Etnološka istraživanja*, 14 (vol. 1): 7-18, Zagreb
- Hrovatin, M. (2008.): *Očuvanje nematerijalne kulturne baštine u Republici Hrvatskoj*. 12.
- Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture*, zbornik radova, ur. Sanjica Faletar Tanacković, Poreč
- Jelinčić, D. A. (2006.): Turizam vs. identitet: globalizacija i tradicija. *Etnološka istraživanja* 11:161-207, Zagreb.
- Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* (2003.): http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2005_06_5_47.html (9. 6. 2006.)
- Marković, K. (2001.): Kultura je važno sredstvo ruralnog razvoja. *Informatica museologica* 32 (1/2): 139-144, Zagreb.
- Munjeri, D. (2004.): Tangible and Intangible Heritage: from difference to convergence. *Museum International*, 56 (1-2), 12-20, ur. M. Bouchenaki, Blackwell Publishing for UNESCO.
- Nikočević, L. (2012.): Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti. Rasprava (više autora). *Etnološka tribina* 35 (vol. 42): 7-56, Zagreb.
- Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske, NN 37/01, arhiva Ministarstva kulture.
- Vodič za kandidacijske obrasce za Remek djela. 2001. UNESCO. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001246/124628eo.pdf> (15. 12. 2013).
- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. (1999): http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_07_69_1284.html (7. 4. 2004.)
- http://www.hok.hr/press/vijesti_iz_komora_i_udruzenja/2_susret_medicara_na_sajmu_u_krizevcima (15. 5. 2011.) <http://www.unesco.org/culture/ich/> <http://en.unesco-centerbg.org/> Arhiva Ministarstva kulture

37 Usporedi Nikočević, L. (2012.): nav. dj. 10.

SUMMARY

SAFEGUARDING AND LISTING OF INTANGIBLE CULTURAL GOODS IN CROATIA

By establishing the legal framework for valorisation, listing and creating the ways of safeguarding of intangible cultural heritage (ICH) on national and international level, the positive surrounding was secured for the visibility and further transmission of intangible heritage. UNESCO's effort for as practical way as possible of raising the awareness of the public all over the world about the danger of irreversible loss of diverse traditional knowledge and skills has resulted in international Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage from 2003 that has been signed by most of the countries in the world, among which also the Republic of Croatia. The ratification of the 2003 Convention by Croatia in 2005 had further encouraged the inscription of the ICH elements into the Registry of Cultural Goods of the Republic of Croatia.

Various circumstances, among which UNESCO's defining of ICH, establishing the Division for Intangible Cultural Goods within the Ministry of Culture and the expert Committee for Intangible Cultural Heritage, contributed to the evaluation process and safeguarding activities of ICH in Croatia. With the increased activity on its' processing in the Ministry of Culture until the end of 2013 there were 137 ICH elements inscribed into the national Registry³⁸. One of the results of the inscriptions in the Registry has been the possibility of inclusion of ICH into various projects and planning, such as development of rural areas, cultural heritage safeguarding in general, tourism offer, etc. The inscriptions were also a precondition for nominations on the two UNESCO's ICH lists (Representative and Urgent), on which 14 ICH elements from Croatia were inscribed by the end of 2013.

The inscriptions of ICH elements into the Croatian Registry and UNESCO's lists is based on the cooperation of the Ministry of Culture with various experts, mostly ethnologists and cultural anthropologists from expert and scientific institutions, who have been conducting research of ICH for long time, and most of them already have been encouraging and cooperating with local communities in the planning of ICH safeguarding projects. In the preparation of the proposals for the inscription also the bearers themselves participate in great measure, who are often in their effort supported by the local community. The motivation of the bearers and local community for the inscription of an ICH element has proven in Croatia to be one of the most important criteria for the decision making on the inscription. The support of the local and regional community and authorities is also the basis for the implementation of the future long-term programmes and projects on the ICH safeguarding.

Although the making of the lists of intangible heritage has raised some unresolved questions within and between the bearers and communities, mainly because it is „proscribed“ by legislative rules and has different goals set by experts and administrators both at national and international level, it might be concluded that the inscriptions in both the Registry and UNESCO's lists have produced certain „positive“ results. The planning, supporting and implementation of the projects of documenting and safeguarding of ICH has been encouraged, the awareness about its' value has been raised, the almost forgotten practices and knowledge have been revitalized, and other safeguarding activities have been started. The importance of the inscriptions has been proven for the individuals, groups and communities who consider the listing a sort of recognition of their effort in the continuous transmission of their ICH despite difficult conditions they have to face, and recently the inscriptions have become also a basis for the placing on the market the old but also the new designed products and performance based on traditional know-how, with which further motivation is given for the inclusion of ICH into the new way of life. In addition to the listing and supporting further transmission of ICH, the goal of the 2003 Convention is international cooperation on ICH safeguarding and mutual recognizing of the elements from different countries. It is expected, with the current efforts being already undertaken, that Croatia is going to continue to cooperate with the neighbouring (and other) countries on ICH projects and listing.

Besides the feeling of identity that ICH is creating among its' bearers, it can raise the quality of life in certain, mostly rural areas, encourage creativity, become a source for a different world view and in accord with it become the vehicle for numerous activities that can include ICH in the development projects of a certain area. Intangible cultural heritage is a source of various knowledge that is transmitted, in at least one of its aspects, only from a person to a person, and it cannot be replaced by other ways, not even by current ways of documenting. The obligation of all subjects, from bearers to scientists, is to secure the conditions in which transmission of valuable traditional knowledge would take place. From the aspect of conservation, all the mentioned reasons on why and how to safeguard ICH should be also communicated to the younger generations through formal and informal education by which they may become aware and motivated to take over this knowledge upon themselves.

.....
38 The list of inscribed ICH elements into the Registry of Cultural Goods of Croatia is available at: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3650>

